

Herta Müller

Vandaag was ik mezelf
liever niet tegengekomen

Uit het Duits vertaald door
Ria van Hengel

DE GEUS

IK BEN ONTBODEN. Donderdag om tien uur precies.

Ik word steeds vaker ontboden: Dinsdag om tien uur precies, zaterdag om tien uur precies, woensdag of maandag. Alsof jaren een week zijn, ik ben al verbaasd dat het na de late zomer zo gauw weer winter is.

Op weg naar de tram hangen de struiken weer met hun witte bessen door de hagen. Als knopen van paarlemoer die er onderaan vastgenaaid zijn, misschien wel tot in de grond, of als broodbolletjes. Voor witte vogelkoppen met weggedraaide snavels zijn de bessen veel te klein, toch moet ik aan witte vogelkoppen denken. Daar word je duizelig van. Liever denk ik aan sneeuwspikkels in het gras, maar daar word je hulpeloos van, en van krijt slaperig.

De tram rijdt niet op vaste tijden.

Ik heb het gevoel dat hij ruist, als het niet de populieren zijn met hun harde bladeren. Hij komt er al aan, vandaag mag ik meteen mee. Ik heb me voorgenomen de oude man met de strohoed bij het instappen voor te laten gaan. Toen ik eraan kwam stond hij al bij de halte, wie weet hoe lang al. Gebrekkig is hij wel niet, maar zo mager als zijn schaduw, krom en mat. In zijn broek zitten geen billen, geen heupen, alleen knieën. Maar als hij uitgerekend nu, bij het opengaan van de deur, zo nodig op de grond moet spugen, stap ik toch vóór hem in. Bijna alle plaatsen zijn vrij, en hij zoekt ze af met zijn ogen en blijft dan staan. Dat zulke oude mensen niet moe zijn en het staan niet bewaren voor plekken waar je niet kunt zitten. Soms hoor

je oude mensen zeggen: Op het kerkhof kun je nog lang genoeg liggen. Terwijl ze dan helemaal niet aan sterven denken, en gelijk hebben ze. Het is nog nooit op de rij af gegaan, ook jonge mensen sterven. Ik ga altijd zitten als ik niet hoeft te staan. Wanneer je zit in een rijdende tram, is het alsof je zittend loopt. De man neemt me op, in deze lege wagen voel je dat meteen. Mijn hoofd staat niet naar praten, anders zou ik vragen wat er aan mij te zien valt. Het kan hem niet schelen dat ik last heb van zijn gestaar. Buiten trekt de halve stad langs, er is afwisseling tussen bomen en huizen. Ze zeggen dat zulke oude mensen meer opmerken dan jonge. Misschien zelfs dat ik vandaag een handdoekje, tandpasta en een tandenborstel in mijn handtas heb. En geen zakdoek, want huilen wil ik niet. Paul heeft niet gemerkt hoe bang ik ben dat Albu mij vandaag naar de cel onder zijn kantoor zal brengen. Ik heb niets tegen hem gezegd, als het gebeurt hoort hij het gauw genoeg. De tram rijdt langzaam. Om de strohoed van de oude man zit een vlekkerig lint, waarschijnlijk van het zweet, of van de regen. Albu zal mij zoals altijd ter begroeting een handkus met spuug geven.

Majoor Albu tilt mijn hand aan de vingertoppen op en drukt mijn nagels zo hard tegen elkaar dat ik wel kan schreeuwen. Met zijn onderlip kust hij mijn vingers, zijn bovenlip houdt hij vrij zodat hij kan praten. Hij geeft me zijn handkus altijd op dezelfde manier, maar bij het praten zegt hij telkens iets anders:

Nou zeg, je ogen zijn vandaag ontstoken.

Ik geloof dat je een snor begint te krijgen, een beetje vroeg op jouw leeftijd.

Ach, ijskoud handje vandaag, geen problemen met de bloedsomloop, hoop ik.

O jee, je tandvlees krimpt, je lijkt je oma wel.

Mijn oma is niet oud geworden, zeg ik, zij heeft niet de tijd gekregen om haar tanden kwijt te raken. Wat er met de tanden van mijn oma gebeurd is zal Albu bekend zijn, daarom noemt hij ze.

Als vrouw weet je hoe je er vandaag uitziet. En dat een handkus ten eerste geen pijn doet, ten tweede niet nat is, ten derde op de rug van je hand hoort. Hoe een handkus eruit moet zien weten mannen beter dan vrouwen, Albu beslist ook. Zijn hele hoofd ruikt naar Avril, een Frans parfum dat ook mijn schoonvader, de parfumcommunist, gebruikte. Niemand die ik verder ken zou het ooit kopen. Het kost op de zwarte markt meer dan een kostuum in de winkel. Misschien heet het ook wel September, maar in de bittere, rokerige geur van brandend blad vergis ik me niet.

Als ik aan het tafeltje ben gaan zitten, ziet Albu dat ik met mijn vingers over mijn rok wrijf, niet alleen om ze weer te voelen, maar ook om het spuug af te vegen. Hij draait meesmuilend aan zijn zegelring. En wat dan nog, spuug kun je afvegen, het droogt ook wel vanzelf en is niet giftig. Spuug heeft iedereen in zijn mond. Anderen spugen op het trottoir en wrijven het weg met hun schoen, omdat het zelfs op het trottoir niet hoort. Albu spuugt vast niet op het trottoir, in de stad, waar men hem niet kent, speelt hij de nette meneer. Mijn nagels doen pijn, maar hij heeft ze nog nooit blauw geknepen. Ze ontdooien weer, als ijskoude handen die plotseling in de warmte komen. Ik heb het gevoel dat mijn hersenen voorover in mijn gezicht glijden, dat is het gif. Vernedering, hoe moet je het anders zeggen als je je over je hele lichaam barrevoets voelt. Maar

wat moet je als er met dat woord niet veel te zeggen valt, als zelfs het beste woord slecht is.

Sinds drie uur vanmorgen heb ik naar het tikken van de wekker liggen luisteren: Ontboden, ontboden, ontboden ... In zijn slaap gooit Paul zijn benen dwars over het bed en haalt ze met een ruk terug, zo snel dat hij zelf schrikt, zonder wakker te worden. Dat is een aanwensel. Mijn slaap is over. Ik lig wakker en weet dat ik mijn ogen dicht zou moeten doen om weer in slaap te vallen. Maar ik doe ze niet dicht. Ik heb het slapen al meermalen afgeleerd en weer opnieuw moeten leren hoe het gaat. Het gaat heel eenvoudig of helemaal niet. Iedereen slaapt tegen de morgen, ook katten en honden zwerven maar tot halverwege de nacht rond de vuilnisbakken. Als je weet dat je toch niet kunt slapen, is het gemakkelijker om in de donkere kamer aan iets lichts te denken dan om tevergeefs je ogen dicht te drukken. Aan sneeuw, witgekalkte boomstammen, witte kamers, veel zand – daarmee heb ik vaker dan me lief was de tijd verdreven tot het licht werd. Vanmorgen had ik aan zonnebloemen kunnen denken en dat deed ik ook, maar daarbij kan ik niet vergeten dat ik om tien uur precies ontboden ben. Sinds de wekker ontboden, ontboden, ontboden tikte, moest ik aan majoor Albu denken, nog voordat ik aan mij en Paul dacht. Vandaag was ik al wakker toen Paul schopte. Toen het raam grijs werd, had ik op het plafond van de kamer al heel groot Albu's mond gezien, zijn roze tongpunt achter zijn ondertanden, en ik had zijn honende stem gehoord:

Waarom zit je zo in de zenuwen, we zijn nog maar net begonnen.

Alleen als ik twee, drie weken niet ontboden ben, word ik wakker van Pauls benen. Dan ben ik blij, dan blijkt dat ik weer geleerd heb hoe dat gaat met slapen.

Als ik weer heb leren slapen en 's ochtends aan Paul vraag: Wat heb je gedroomd, kan hij zich niets herinneren. Ik laat hem zien hoe hij met gespreide tenen zijn benen uitslaat, ze dan vlug weer naar zich toe haalt en zijn tenen kromt. Ik schuif de stoel van de tafel naar het midden van de keuken, ga zitten, houd mijn benen in de lucht en demonstreer het hele gebeuren. Paul kan er wel om lachen en ik zeg:

Jij lacht om jezelf.

Nou ja, misschien reed ik in mijn droom op de motor en zat jij achterop, zegt hij.

Het schoppen doet denken aan oprukken en dan middenin vluchten, ik verbeeld me dat het van het drinken komt. Dat zeg ik niet. En ook niet dat de nacht het waggelen uit Pauls benen meeneemt. Zo moet het zijn, hij pakt het bij zijn knieën, duwt het eerst naar zijn tenen en trekt het vervolgens de stikdonkere kamer in. En trekt het tegen de ochtend, als de stad stilletjes ligt te slapen, naar buiten, de zwartheid op straat in. Als het niet zo was, zou Paul niet rechtop kunnen staan bij het wakker worden. Als de nacht iedereen zijn roes afpakt, moet hij 's morgens wel boordevol zijn. Er drinken er zo veel in de stad.

Kort na vieren zijn de bestelauto's aan in de winkelstraat beneden aangekomen. Ze verscheuren de stilte, veel gebrom en weinig goederen, een paar kratten met brood, melk en groenten en veel kratten met brandewijn. Als het eten daarbeneden op is, leggen vrouwen en kinderen zich daarbij neer, de rijen gaan uiteen, men loopt naar huis. Maar als de flessen op zijn, vervloeken de mannen hun

leven en trekken ze hun mes. De verkopers proberen hen te kalmeren, maar dat vervliegt zodra ze buiten zijn. Ze gaan op zoek, zwerven door de stad. De eerste vechtpartijen zijn er omdat ze geen brandewijn kunnen vinden, de volgende omdat ze zich volgezopen hebben.

De brandewijn groeit tussen de Karpaten en de dorre vlakke in het heuvelland. Daar staan zo veel pruimenbomen dat je de piepkleine dorpjes daartussen nauwelijks kunt zien. Hele bossen, in de nazomer blauwberegend, de takken buigen door. De brandewijn heet net zoals het heuvelland, maar niemand gebruikt de naam die op het etiket staat. Een naam is niet nodig, er is maar één soort brandewijn in het land en die noemen de mensen naar het plaatje op het etiket: Twee pruimen. De twee pruimen met hun wangen tegen elkaar zijn de mannen even vertrouwd als de vrouwen de heilige Maria met kind. Men zegt dat de pruimen staan voor de liefde tussen de drinker en zijn fles. In mijn ogen lijken de pruimen met hun wangen tegen elkaar meer op een trouwfoto dan op Maria met kind. Op geen enkele afbeelding in de kerk zit het hoofd van het kind even hoog als dat van zijn moeder. Het kind rust met zijn voorhoofd tegen de wang van de heilige, met zijn wang tegen haar hals en met zijn kin tegen haar borst. Bovendien doen de drinker en zijn fles hetzelfde als de paren op een trouwfoto, ze maken elkaar kapot, maar laten elkaar niet los.

Op mijn trouwfoto met Paul draag ik geen bloemen, geen sluier. De liefde glanst nieuw in mijn ogen, maar ik trouw voor de tweede keer op deze foto. Onze wangen rusten tegen elkaar als twee pruimen. Sinds Paul zo veel drinkt is onze trouwfoto waarzeggerij. Als Paul tot 's avonds laat op kroegentocht is in de stad, ben ik bang dat hij nooit

meer thuiskomt en kijk ik zo lang naar de trouwfoto aan de muur dat mijn blik verschuift. Dan beginnen onze gezichten te drijven, de positie van onze wangen verandert, er komt een beetje lucht tussen te staan. Meestal drijft Pauls wang van de mijne weg, alsof hij laat thuiskomt. Maar hij komt wel, Paul is nog altijd thuisgekomen, zelfs na het ongeluk.

Soms wordt er Poolse buffelgraswodka geleverd, de bitterzoete, gele. Die wordt het eerst verkocht. In elke fles staat een lange, verdronken grashalm, die bij het inschenken trilt, maar nooit omvalt of eruit spoelt. Drinkers zeggen:

De grashalm blijft in de fles zoals de ziel in het lichaam blijft, daarom behoedt hij de ziel.

Bij de brandende smaak in je mond en bij de flakkerende roes in je hoofd hoort dat geloof. De drinkers maken de fles open, het inschenken klokt in het glas, de eerste slok loopt in je keel. Nu begint het behoeden van de ziel, die altijd trilt, nooit omvalt en het lichaam nooit verlaat. Ook Paul behoedt zijn ziel en hoeft geen enkele dag tegen zichzelf te zeggen dat hij geen grip op zijn leven heeft. Misschien zou het goed zijn zonder mij, maar we zijn graag bij elkaar. De brandewijn neemt de dag mee en de nacht de roes. Uit de tijd dat ik 's morgens vroeg nog naar de confectiefabriek moest, weet ik dat de arbeiders zeiden:

Om een naaimachine te laten lopen moet je de radertjes smeren, om een mens te laten lopen zijn keel.

In die tijd reden Paul en ik elke dag klokslag vijf uur met de motor naar ons werk. We zagen de bestelauto's voor de winkels, de chauffeurs, de dragers van de kratten, de verkopers en de maan. Nu hoor ik alleen het lawaai, ik ga niet naar het raam en kijk ook niet naar de maan. Ik

weet nog dat de maan als een ganzenei aan de ene kant van de hemel de stad verlaat en dat aan de andere kant de zon komt. Dat is niet veranderd, ook voordat ik Paul kende en te voet naar de tram ging was dat zo. Al lopend vertrouwde ik het niet dat er daarboven aan de hemel iets moois was en beneden op de aarde geen wet die het omhoogkijken verbood. Het was dus toegestaan de dag iets te ontfutselen voordat hij ellendig werd in de fabriek. Ik had het koud omdat ik niet uitgekeken raakte, niet omdat ik te dun gekleed was. De maan is rond die tijd verteerd, weet aan het eind van de stad niet waar ze heen moet. De hemel moet de grond loslaten als het licht wordt. De straten lopen steil omlaag en omhoog over een vlakke bodem. De trams rijden heen en weer als verlichte kamers.

Ook de trams ken ik van binnen. Wie rond dit tijdstip instapt heeft korte mouwen, draagt een versleten leren tas en heeft kippenvel op beide armen. Hij wordt met trage blikken beoordeeld. Je bent onder elkaar, de arbeidersklasse. Beter gesitueerden gaan met de auto naar hun werk. En onderling vergelijk je: Die heeft het beter, die slechter. Precies zoals je het zelf hebt heeft niemand het, dat kan niet. Je hebt weinig tijd, zo meteen komen de fabrieken, de getaxeerden stappen de een na de ander uit. Gepoetste of stoffige schoenen, scheve of rechte hakken, een pasgestreken of een gekreukte kraag, vingernagels, horlogebandje, de gesp aan de ceintuur, de scheiding in het haar, alles lokt afgunst of verachting uit. Voor onuitgeslapen blikken kan niets zich verbergen, zelfs in het gedrang niet. De arbeidersklasse zoekt verschillen, er is geen gelijkheid 's ochtends. De zon rijdt van binnen mee en trekt buiten de wolken wit en rood omhoog voor de middaggloed. Niemand heeft een jas aan, als je het 's morgens koud hebt is

dat frisse lucht, want 's middags komen het dikke stof en de duivelse hitte.

Als ik niet ontboden ben, slapen wij op dit tijdstip nog urenlang. In plaats van diepzwart is de dagslaap ondiep en geel. We slapen onrustig, de zon valt op ons kussen. Maar toch kunnen we zo de dag verkorten. We worden nog vroeg genoeg in de gaten gehouden, de dag loopt heus niet weg. Ze kunnen ons altijd iets verwijten, ook al slapen we bijna tot de middag. Hoe dan ook verwijten ze ons altijd iets waar niets meer aan te veranderen valt. Wij slapen, maar de dag wacht, ook een bed is geen ander land. Met rust zullen ze ons pas laten als we bij Lilli liggen.

Natuurlijk moet Paul ook zijn roes uitslapen. Pas omstreeks de middag zit zijn hoofd stevig op zijn romp, zijn mond kan weer praten, lurkt niet aan de woorden met een stem die geleend is van de roes. Alleen zijn adem stinkt nog, het lijkt wel of de deur van een kroeg openwaait als Paul de keuken binnenkomt. Sinds dit voorjaar zijn de tijden waarop drank geschonken mag worden wettelijk geregeld, pas na elf uur is drinken toegestaan. Maar de bar gaat nog altijd om zes uur open en tot elf uur zit de brandewijn in koffiekopjes, daarna zijn er glazen.

Paul drinkt en is niet meer dezelfde, slaapt zijn roes uit en is weer dezelfde. Tegen de middag zou alles weer goed zijn, maar dan wordt het weer bedorven. Paul behoedt zijn ziel totdat het buffelgras droog staat, en ik loop te piekeren wie wij zijn, ik en hij, totdat ik niets meer weet. Als we tegen de middag aan de keukentafel zitten, is het verkeerd om over de roes van gisteren te praten. Toch zeg ik nu eens dit, dan weer dat:

Die brandewijn verandert niets.